

VILÁG- TÖRTÉNET

16. (48.) évfolyam 2026. 1.

AZ ELTE HUMÁN TUDOMÁNYOK KUTATÓKÖZPONTJA
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI KUTATÓINTÉZETÉNEK FOLYÓIRATA

- **ANTUN NEKIĆ**
A *(TOTA) SCLAUONIA* FOGALOM JELENTÉSTARTOMÁNYAI
A 13. SZÁZADBAN
- **GÁL JUDIT**
BIRTOKOK, HÁBORÚK, REFORMOK
- **B. HALÁSZ ÉVA**
A SZLAVÓN BÁNOK HELYETTESÍTÉSE A 14. SZÁZADBAN
- **IVAN MAJNARIĆ**
EGY NEMZET SZÜLETÉSE
- **KÁDAS ISTVÁN**
AZ ADRIA PARTJÁTÓL A HERNÁD VÖLGYÉIG
- **PÉTERFI BENCE**
ANDREAS KRABAT VON LAPPITZ ÖNÉLETÍRÁSÁNAK
ÚJ KÉZIRATA
- **SZEMLE**
RUDOLF VERONIKA ÍRÁSA

VILÁGTÖRTÉNET
Az ELTE Humán Tudományok Kutatóközpontja
Történettudományi Kutatóintézetének folyóirata

Szerkesztők
Skorka Renáta (főszerkesztő)
Bíró László, Martí Tibor, Vámos Péter
(szerkesztők)

Szerkesztőbizottság
Glatz Ferenc (elnök), Borhi László, Erdődy Gábor,
Fischer Ferenc, Fodor Pál, Klaniczay Gábor,
Lovaš Eldina, Majoros István, Mihalik Béla Vilmos,
Pók Attila, Poór János

16. (48.) évfolyam 2026. 1.

TARTALOM

Szlavónia, Horvátország és Dalmácia. Sokszínű történetek – eltérő megközelítések (B. Halász Éva)	1
<i>Tanulmányok</i>	
Antun Nekić: A <i>(tota) Sclauonia</i> fogalom jelentéstartományai a 13. században	5
Gál Judit: Birtokok, háborúk, reformok. Trau és Spalato konfliktusai a magyar királyi politika tükrében (1105–1270)	35
B. Halász Éva: A szlávón bánok helyettesítése a 14. században. <i>Vicebanus</i> , <i>vice(s)gerens, tutor, occupator, rector</i>	55
Ivan Majnarić: Egy nemzet születése. A horvát nemesség identitása a 14. század második felében	75
Kádas István: Az Adria partjától a Hernád völgyéig. Az abaúji Raguzaiak	93
Péterfi Bence: Andreas Krabat von Lappitz önéletírásának új kézírata	111
<i>Szemle</i>	
A gazdaságpolitika a területiális uralom kiépítésének szolgálatában (Rudolf Veronika)	167

Jelen számunkat B. Halász Éva szerkesztette

Az Adria partjától a Hernád völgyéig

Az abaúji Raguzaiak

1509 decemberében az Abaúj megyei néhai Csányi Márton rokonsága felkereste a jászói monostort, ahol bemutattak egy regisztrumot, amely az elhunyt végrendeletét tartalmazta, és oklevél kiállítását kérték a testamentumról. Ezúttal azonban a végrendelet tartalmánál sokkal érdekesebb a Csányi rokonság tagjainak vizsgálata. A konventet felkeresők egyike, Bernát deák nem szokványos abaúji nemes volt, az oklevélben ugyanis Raguzai (*de Ragwsio*) Bernát deákként említik. Ráadásul az iratból az is kiderül, hogy a derék Raguzai a megye egyik tisztviselője volt, a négy szolgabíró egyike, olyan személy tehát, akit a megyei nemesi közösség saját kebeléből – általában a helyi kisbirtokos családok tagjai közül – választott meg a sokrétű igazgatási és bírósági feladataira.¹ Raguzai Bernátot tehát minden bizonnyal nem csupán befogadta az abaúji nemesi közösség, hanem egy, a nemesi társadalom bizalmát is feltételező feladatkör ellátására is megfelelőnek találták. Hogyan kerülhetett vajon Bernát deák Raguzából, az Adria-tenger partjáról Északkelet-Magyarországra, a Hernád völgyébe?

A raguzai kereskedők a Balkán-félsziget kereskedelmi életének és gazdaságának motorjának számítottak. Már a 13. század végén megjelentek a Magyar Királyság déli területein is, korai központjuk a szerémségi Szávaszentdemeter volt. Jelentős kolónia alakult itt ki, s a raguzai kereskedők tevékenységét kiváltságok is segítették.² Ráadásul I. (Nagy) Lajos hódítása révén Raguzai városállama is a magyar koronához került.³ Az 1396. évi nikápolyi csatát követően azonban az oszmán sereg pusztítása véget vetett a szentdemeteri kolóniának, s a raguzaiak többnyire a Valkó megyei Újlakra települtek át,⁴ bár a 14. század második felében, illetve

* A szerző az ELTE Humán Tudományok Kutatóközpontja Történettudományi Kutatóintézetének tudományos főmunkatársa, a Lendület Középkori Magyar Gazdaságtörténet Kutatócsoport és a „Gazdasági erőforrások kiaknázása: utak és csomópontok a középkori Magyar Királyság történetében” c. NKFIH által támogatott (TKP2021-NKTA-15) projekt tagja (1097 Budapest, Tóth Kálmán utca 4., kadas.istvan@htk.elte.hu). – Ezúton köszönöm Gál Juditnak a tanulmány készítése során adott tanácsait és a délszláv szakirodalom feltárásában nyújtott segítségét.

1 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (a továbbiakban MNL OL), Diplomatikai Fényképgyűjtemény (a továbbiakban DF) 275609.

2 Vasić-Božanić, 2021. 84. Vö. Galambosi-Kádas-Weisz, 2025.

3 I. Lajos és Raguzai kapcsolataira újabban lásd: Gál, 2019. 263–265., 267–268.; Gál, 2025. 221–225.

4 Vasić-Božanić, 2021. 85.

a 15. század elején több raguzai élt Kevén is.⁵ A délvidéki város a Zsigmond-korban jelentős kiváltságokban részesült, ám az 1439. évi török hadjáratot követően lakosságának vagyonosabb tagjai elhagyták a veszélyessé váló területet.⁶ A 15. században Nándorfehérváron (Belgrádban) is találunk raguzai kolóniát, de a raguzaiak jelenléte az ország belsejében is kimutatható.⁷ A magyar területeken igazán jelentős tényezővé azonban leginkább a 16. század második felében, a török hódítás következtében váltak.⁸

A 15. századi Magyarországon tevékenykedő raguzaiak közül kétségkívül az 1430–1440-es években szédületes karriert befutó Tallóci testvérek a legismertebbek,⁹ de ugyancsak megemlíthetjük a század végén a Mátyás király borbélyaként elhíresült, majd Hippolit érsek esztergomi udvarbírójaként és Anna királyné óbudai várnagyaként is szolgáló Raguzai Istvánt.¹⁰ Hozzájuk képest a mindössze a megyei szolgabíróságig jutó Raguzai Bernát deák karrierje meglehetősen jelentéktelennek tűnik, ám Abaúj megyei felbukkanása mindenképp magyarázatra szorul.

Raguzai Franko útja Abaúj megyébe

Bernát deák már „másodgenerációs” abaúji nemesnek számított a családjából, északkelet-magyarországi birtokaira ugyanis még édesapja, Ferenc tett szert, akit a forrásokban gyakran Raguzai Frankként, illetve Frankóként említenek. Franko történetének felfejtéséhez időben visszafelé haladva rekonstruálhatjuk az eseményeket.

Raguzai Franko 1478-ban jelent meg Abaúj és Borsod megyékben, ekkor jutottak kezére azok a birtokok, amelyeket erdélyi javaiért cseréltek el vele az iklódi Dési testvérek.¹¹ Az új szerzemények az Abaúj megyei Perecse, Keresztéte, Kemej, Lyuba, Lánc, Szakaly, valamint a Borsod megyei Kelecsény és Kaza birtokrészeire terjedtek ki.¹² A falvak többsége Abaúj megye középső részén, a Bódva és a Hernád folyók közötti dombvidéken, az úgynevezett Csereháton feküdtek. Az eredetileg a Gagyiai birtokát képező javakhoz az 1470-es évek elejére jutott hozzá iklódi Dési Péter királyi kamarás, illetve az ugyancsak a királyi udvarban szolgáló endrédi Fica Demeter.¹³ Dési tehát a fent említett javaknak csak a fele részét birtokolta, ezeket

⁵ Uo. 86–87.

⁶ C. Tóth, 2021. 11–12., 23.; Kuffart–Kádas–Weisz, 2022.

⁷ Dinić-Knežević, 1986. 174–181.

⁸ Molnár, 2009. 316.

⁹ Még ha ők valójában Curzola szigetéről származtak is, s csak később költöztek Raguzába. Mályusz, 1980. 531–576.

¹⁰ Végh, 2008. 55–56.; Kuffart, 2025. 182–190., 196–199. – A Magyarországon karriert csináló raguzaiakra összefoglalóan lásd: Dinić-Knežević, 1981. 7–18.

¹¹ KmJkv I. 2227–2229. sz.

¹² A konvent jegyzőkönyvi bejegyzése Kazát is Abaújhoz sorolja (MNL OL, Diplomatikai Levéltára [a továbbiakban DL] 36406. 66. p. 1. [39. fotó], DL 36403. 127. p. 1–2. [69. fotó]), ám ez minden bizonnyal téves. Dési Ikldi Péter és Fica Demeter 1473. évi iktatóparancsában Kaza Borsod megyeiként szerepel, feltehetően tehát Sajókaza részeiről van szó. DF 250737.

¹³ DL 66719., DF 250737., DF 250738. Vö. Neumann, é. n. (előkészületben). Köszönöm Neumann Tibornak a Fica Demeterre vonatkozó adatokat.

juttatta Frankónak, s a csereérték kiegyenlítéséért testvérével még 70 aranyforintot is fizettek a forrásban *Franko Italicus Ragusiensis* néven szereplő üzletfelüknek.¹⁴

Franko így abaúji birtokos lett, sőt 1480-ban már zálogos birtokrészt is szerzett a megyében (a Szakalytól délre fekvő Bolcsárdon) fiaival, Jeromossal és az ekkor először felbukkanó Bernáttal. A raguzai „idegen” abaúji megtelepedését mi sem jelzi jobban, mint az, hogy a jászói konvent jegyzőkönyvi bejegyzésében már egyik új birtoka után Perecsei Frank (*Frank de Pereche*) néven említik.¹⁵

Franko az abaúji birtokért erdélyi javait vitte az üzletbe, ami a Kolozs megyei Őr és Szopor falvakat jelentette.¹⁶ A két falu eredetileg az Iklódi család birtoka volt, s azt követően háramlottak a koronára, hogy Iklódi Márton részt vett a Mátyás király elleni 1467. évi erdélyi lázadásban.¹⁷ Az uralkodó elkobozta az Iklódi-javakat, s azokat egy budai polgárnak, Kovács Istvánnak adta a királynak folyósított korábbi 2000 forintos kölcsöne fejében is.¹⁸ Kovács az 1460-as évek pénzügyigazgatásának egyik kiemelkedő alakja volt: harmincadispánként, illetve a kassai, a szebeni és a nagybányai pénzverőkamara vezetőjeként is tevékenykedett, majd 1468-ban dési és széki sókamaraispánként fordult elő. Kovács az erdélyi sókamara vezetését 1470 elejéig látta el, majd távozott Erdélyből.¹⁹ A birtokaitól is megvált, melyek közül Őr és Szopor Raguzai Franko kezére került. Franko adománya ugyan nem ír Kovács birtoklásáról, csupán az Iklódiak árulásáról, de feltételezhetjük, hogy a két polgár – a budai és a raguzai – egymással is megegyezett, akár üzleti kapcsolatban is állhattak.²⁰

A Kolozsvártól délkeletre fekvő két település birtoklástörténetében érdekesség, hogy nem Kovács István volt az első erdélyi sókamarás, aki szert tett ezekre. 1454-ben Iklódi Osvátot tiltották el attól rokonai, hogy bizonyos birtokaikat, köztük Szoport elidegenítse Odoardo Manini dési és széki sókamarásnak.²¹ Mindazonáltal Iklódi Osvát 150 aranyforintért mégiscsak elzálogosította azt Odoardónak.²² A firenzei eredetű Maniniek különben szorosabb kapcsolatot ápoltak az Iklódiakkal, amit házasságok is erősítettek.²³ Raguzai Franko esetében azonban egyelőre nem tudunk semmiféle kapcsolatról sem a Maniniekkel, sem Kovács Istvánnal, mindenestre – ahogy a későbbiekben látni fogjuk – valamiféle tapasztalata neki is lehetett a sóigazgatásban, sókereskedelemben.

14 DL 36406. 66. p. 1. (39. fotó), DL 36403. 127. p. 1–2. (69. fotó) [KmJkv 2227–2228. sz.].

15 DF 253826. 137. fotó. A nemesi előnevekre lásd: Engel, 1998. 16–21.

16 Szopor nem összetévesztendő a Közép-Szolnok megyei hasonló nevű településsel, mely a sószállítás útvonalán feküdt. Draskóczy, 2018. 184.

17 A megtorlásról bővebben lásd: Nógrády, 2005. 131–137., különösen 134.

18 DL 27330.

19 Kubinyi, 1957. 41–42. 113. jegyz.; Soós, 2013–2014. 99., 103., 104., 105., 110., 115., 117.; Draskóczy, 2018. 46., 366.

20 DL 26902. – A Kovács kezére kerülő további Iklódi-birtokok másoknak jutottak. Nógrády, 2005. 134. 27. jegyz.

21 KmJkv I. 1136. sz.

22 KmJkv I. 1312. sz.

23 KmJkv I. 509., 938. sz.; Valentiny – W. Kovács, 2006. 439., 443. sz. – A Manini családra lásd: Draskóczy, 1992. 73–85.; Draskóczy, 1994. 129–131.; Arany, 2007. 513–516.

Franko tehát 1470-ben szert tett a két erdélyi falura, méghozzá azt is megtudjuk, hogy Mátyás király Raguzai hűséges szolgálatai és a Jajca ostrománál folyósított kölcsön viszonzásaként adományozta neki e birtokokat.²⁴ A boszniai Jajca ostroma 1463 utolsó hónapjaiban, tehát hét évvel az adomány előtt zajlott.²⁵ A magyarországi források sajnos hallgatnak arról, hogy mit csinált Franko 1470 előtt, ám a Dubrovnikai Levéltár dokumentumai, illetve a délszláv történeti kutatás eredményei további fogódzót nyújthatnak a raguzai hitelező kilétéhez, életútjához. Különösen Dušanka Dinić-Knežević Raguzai és Magyarország kapcsolatait tárgyaló kötetét érdemes kiemelni, mely megkönnyítette a Frankóra vonatkozó források összegyűjtését.²⁶ Franko azonosításához leginkább egy a *Diversa Notariae* sorozat 52. kötetében található dokumentum vihet közelebb, amelyben szintén olvashatunk egy ilyen keresztnévű raguzai kereskedőről, aki 1463-ban hitelezett Mátyás királynak Jajca ostroma során. Ehhez maga is kölcsönöket vett fel, például azt az 1500 dukátot, amit a dubrovnikai nemesi elit sorából származó Dragoe de Gozzétól kölcsönzött, a magyar király nevében.²⁷ Ez a Franko, teljes nevén Franko Vasiljević, Jajcában a Mátyást felkereső raguzai követektől további 100 dukátot is felvett a magyar király nevében, amit 1466-ban adott vissza.²⁸ Mátyás király azonban nem bizonyult jó adósnak, s így Frankót is utólérték tartozásai. Franko kieszközölte Dragoénak két királyi pátenst arról, hogy a tartozást mindig követelheti és behajthatja az uralkodótól.²⁹ Amennyiben a két Franko személye azonos, ezt követte 1470-ben az erdélyi birtokadomány a jajcai kölcsönök miatt továbbra is fennálló királyi tartozás fejében.

Franko Vasiljević nándorfehérvári sókamarás

Szerencsés módon a Mátyás királynak hitelező Franko Vasiljević – 1470 előtti – tevékenysége jól ismert a horvát, szerb és bosnyák szakirodalomban, de a magyar kutatás előtt is.³⁰ Így, ha azonosításunk helytálló, az életpálya 1470 előtti és utáni szakaszát is összeilleszthetjük. Franko Vasiljević viszonylag gyakran felbukkan az 1450–1460-as évek raguzai forrásaiban, melyek szerbiai kereskedelmi és hitelezői tevékenységéről is tudósítanak. E forrásokban általában apai névvel – esetleg abból származó családnévvel – azonosították, gyakran *Franchus Vasiglievich (de Ragusio)* alakban.³¹ Egy 1459. évi dokumentumban latinosan, *Francus de Vasil* néven is emlí-

24 DL 26901.

25 Weisz, 2023. 509–510.

26 Dinić-Knežević, 1986. 181–182.

27 Državni arhiv u Dubrovniku (a továbbiakban DAD), *Diversa Notariae* vol. 52. fol. 157. – Aloysius fia Dragoe a 15. század második felében a szenátusnak is a tagja volt. Zlatar, 2022. 270., 275. A családra vö. Janeković Römer, 2015. 15., 74., 76–77., 92., 401., 463., 484., 517.

28 DAD, *Diversa Notariae* vol. 50. fol. 50.

29 DAD, *Diversa Notariae* vol. 52. fol. 157.

30 Hrabak, 1979. 174., 177–178.; Hrabak, 1980. 63.; Dinić-Knežević, 1981. 15–16.; Dinić-Knežević, 1986. 181–182.; Draskóczy, 2018. 236.; Vasić-Božanić, 2021. 91. 78. jegyz., 93.

31 DrB II. 63., 80., 81., 83–85.

tik.³² A Tallóciak hasonló *de Luca* névalakjában Mályusz Elemér raguzai szokásra alapozva szintén atyai nevet látott, ahogy fogalmazott: a „de Luca név olyan apára utal, aki nem dicsekedhet számon tartott őstől származó családi névvel”.³³ Valószínűleg Frankót sem köthetjük a *de Basilio* nemesi családhoz, ez világosan elkülönül például, amikor 1457-ben Franko Vasiljević (*Vasilievich*) a raguzai rector, Nicolino *de Basilio* előtt tett panaszt.³⁴ A délszláv szakirodalom szintén nem köti Frankót ehhez a családhoz.³⁵ Valószínű tehát, hogy Franko apját hívták Vasilnak (Bazilnak, Vazulnak).

Franko az 1450-es években már Szerbiában élt és üzletelt, s 1454-ben és 1455-ben Rudišta bányavárosában konzullá is választották.³⁶ Rudišta a középkori Szerbia északi részén feküdt, a 15. század első felében vonhatták bányáját művelés alá.³⁷ A város 1453-ban arany- és ezüsbányáival, urburájával és egyéb jövedelmeivel együtt Hunyadi János kezére került.³⁸ Franko talán már ekkor kapcsolatba lépett a Hunyadiakkal. Franko később – akár már az 1450-es évek végére – Belgrádba tette át székhelyét.³⁹ A belgrádi raguzai kolóniát ugyan megtépázza Nándorfehérvár korábbi, 1456. évi ostroma,⁴⁰ Franko mindazonáltal megtálalta számításait a településen, amely szerbiai kereskedelmi tevékenységének központja lett. Az Oszmán Birodalom által meghódított szerb területeken folytatott kereskedelem azonban korántsem volt veszélytelen.⁴¹ 1459-ben például Belgrád felé tartva útközben, Valjevo közelében vlachok rabolták ki, ám e szerencsétlenségnek köszönhetően tudomást szerezhetünk a Franko által forgalmazott árukról. Portékái között többféle terméket találunk: gyöngyöt, selymet, különféle ruhaneműt és fűszereket (sáfrány, cukor). A támadás hátterében állítólag az a Milissa Mirolović állt, aki bevádolta Frankót a töröknél, hogy iratokkal és áruval Szendrőbe, illetve Belgrádba ment.⁴² Franko a következő évben is panaszt tett Milissa ellen, aki eszerint egy bizonyos *Petar Pavao* nevű magyarnak volt az adója, s az ő adóssága miatt vett el Frankótól Belgrádban 100 dukátot *Bachianus* (feltehetőleg Battyányi) királyi udvarbíró.⁴³ Franko az 1460-as években egy kereskedelmi társaság tagjaként üzlettársaival együtt magyar-

32 DrB II. 72–73.

33 Mályusz, 1980. 534.

34 DrB II. 69–70.

35 Vö. Vasić–Božanić, 2021. 92. A *de Basilio* családra vö. Janeković Römer, 2015. 15., 74., 92.

36 DrB II. 58., 63.

37 Fostikov, 2024. 29.; *Leksikon gradova*, 2010. 245. A szerbiai bányákra lásd: Stojkovski, 2021. 251–272.

38 Teleki, 1853. X. 413–416., 519–521.; *Leksikon gradova*, 2010. 245.

39 DrB II. 69–70.

40 Vasić–Božanić, 2021. 88–89. – A belgrádi raguzai kolónia fontos tagja volt korábban Tallóci Matkó is még magyarországi karrierje előtt. Mályusz, 1980. 538–539.

41 Jóllehet 1430-tól II. Murád szultán rendeletének köszönhetően a raguzai kereskedők szabadon utazhattak és kereskedhettek Szerbia, Bosznia és Albánia területén. Filipović, 2025. 253–254.

42 DrB II. 72–73. Vö. Marković, 2024. 252.

43 DrB II. 80. – Vö. Battyányi István esztergomi udvarbíróra használt olaszos névalakkal. Kuffart, 2015. 76.; Kuffart, 2018. 95. jegyz.

országi sóval is kereskedett. A sót Belgrád mellett Szendrőn, illetve Pristinában árusították. Franko érdekeit Szendrőn unokaöccse, Marin Primović képviselte.⁴⁴

A sókereskedelemben való érintettség Franko Magyar Királysághoz fűződő szorosabb kapcsolatait is megvilágítja. Egy 1465. évi oklevél szerint ugyanis Franko háza szolgált királyi kamaraként (*que domus tunc erat camera regis*). E kamara alatt valószínűleg a nándorfehérvári sókamarát érthetjük, egy évvel később ráadásul Frankót egyértelműen a király sóval kapcsolatos belgrádi официálisának nevezték (*tanquam officiali suo super sal in civitate Belgradi*).⁴⁵ Ezen adatok alapján Draskóczy István is számol nándorfehérvári sóhivatallal ebben az időszakban.⁴⁶ Ekkorra már a jajcai kölcsön is megtörtént, talán annak fedezésére engedte át, illetve adta bérbe az uralkodó Frankónak a sóhivatalt. Mátyás király különben a jajcai hadjáratot megelőzően, 1463. augusztus 29. és szeptember 8. között tartózkodott Nándorfehérváron.⁴⁷ Ekkor kerülhetett legkésőbb kapcsolatba az immár Belgrádban élő⁴⁸ Franko a magyar királlyal.

Érdemes alaposabban áttekinteni azt az ügyet, melynek során Franko belgrádi házát – és egyben az ottani sóhivatalt – említik. Ez ugyanis azért történt, mert egy másik raguzai polgár, Marko Ratković, amikor vendégségben járt, feltörte Franko egyik ládikáját, amiben a király kincsei voltak, és innen ellopott bizonyos privilégiumokat és egyéb iratokat. Ezek az iratok is a Hunyadi Mátyásnak folyósított kölcsönökkel álltak összefüggésben, a király 5000 aranyforintos kötelezvényéről, Franko panaszáról pedig a nándorfehérvári bánok és polgárok is tanúskodtak.⁴⁹ A következő évben, 1466-ban, Marko visszaadta a nála lévő iratokat. Mindazonáltal egy 705 dukátról szóló kötelezvényről is olvashatunk, mely szerint Mátyás korábban meghagyta Frankónak, hogy fizesse ki ezt az összeget Markónak. Franko azonban ezt nem tette meg. Végül kinyilvánították, hogy a két raguzai felkeresi Mátyás királyt a vitás kérdés kapcsán, s ha az uralkodó magára vállalja a Markónál fennálló 705 forintos adósságot, akkor Franko megszabadul a fizetési kötelezettségtől, ha viszont Mátyás nem akarja magára vállalni ezt a tartozást, akkor Franko a másik polgár adósa lesz.⁵⁰ Ez esetben tehát bizonyosan egy Mátyás király nevében felvett (újabb) kölcsön megfizetéséről volt szó. Franko különben egyéb összegekkel is tartozott Markónak.

Franko és Marko tehát akképp egyezett meg Raguzában, hogy ügyük elrendezésére felkeresik a magyar királyi udvart. Útjuk Zenggen át vezetett, ahol találkoztak Franko unokaöccsével, az említett Marinnal is, aki csatlakozott hozzájuk. Útközben egy kézműves házában szálltak meg a Bukovica nevű hegynél, ahol Újlaki Miklós vajda vára emelkedett, mely kétségkívül a Verőce megyei Bakva várával

44 DrB II. 81–82. vö. Hrabak, 1978. 176–178.; Hrabak, 1980. 63. Vö. Vasić–Božanić, 2021. 93.; Draskóczy, 2018. 236.

45 DrB II. 83–84.

46 Draskóczy, 2018. 194., 197., 213., 236.

47 Horváth, 2011. 74. – A hadjáratra és előzményeire lásd: Pálosfalvi, 2018. 208–213.

48 DrB II. 80.

49 DrB II. 81.

50 DrB II. 83–84.

azonosítható.⁵¹ Itt történt az a váratlan fordulat, hogy Franko és Marin Bakva várából zsoldosokat vezettek a szálláshelyre, akik segítségével letartóztatták a rivális raguzait, elvették az összesen körülbelül 1000 dukátot érő értékeit – ruháit, fegyvereit, a Raguzában kötött megállapodás iratait, valamint Mátyás király adóslevelét az említett 705 dukátról. Ezt követően láncra verve vezették egészen egy *Batus* nevű helyig.⁵² Ez a felvázolt útvonal alapján talán a Szerém megyei Battal, esetleg a Valkó megyei Batfalvával azonosítható.⁵³ Innen továbbvitték Frankóék ellenfelüket Nándorfehérvárra, ahol a várban bebörtönözték, és egy év két hónapig fogságban tartották. Marko szabadulása után perelte be Raguz városát 1467-ben riválisát. Az ügy kimenetele kérdéses,⁵⁴ elképzelhető, hogy ezen erőszakos tett és az udvari hitelezés folytán felhalmozott adósság következtében nem volt már maradása Frankónak szülővárosában. Franko Vasiljević mindenesetre jó magyarországi kapcsolatokat ápolt, kreatív módon igyekezett mérsékelni Mátyás király adósságát, s Újlaki Miklós bakvai embereit is segítségül tudta hívni riválisa letartóztatására. Ekkorra feltehetően az üzleti tevékenysége is inkább a Magyar Királyság déli része, valamint Horvátország felé irányult, korábbi szendrői faktora, Marin is Zenggbe tehetette át székhelyét.

Új élet Abaújban

Amennyiben a Jajcánál Mátyás királynak kölcsönt folyósító két Franko nevű személy valóban azonos egymással – a rájuk vonatkozó adatsorok kronológiailag is összeilleszthetők –, akkor Franko Vasiljević egy meglehetősen kalandos életút végállomásaként, Rudištán, Nándorfehérváron, majd Erdélyen keresztül érkezett Abaúj megyébe. Mátyás tartozása fejében tette Frankót magyarországi birtokossá, aki már ebbéli minőségében került birtokcsere folytán Észak-Magyarországra, s vált „Perecsi Frank”-ként magyar nemessé.⁵⁵ A névhasználat is arra utal, hogy a korábbi raguzai kereskedő rezidenciául Perecse faluját választotta, 1486-ban Tarcai Tamás is a Perecsén lakó Raguzai Frankóként nevezte meg.⁵⁶ A központi település közelében feküdt birtokai közül Keresztéte, Lyuba és Lánc is, míg Szakaly északkeleti irányban, Kassa felé található, Kelecsény és a kazai részek pedig Borsod megyéhez tartoztak.⁵⁷ A Kassa városához legközelebb elhelyezkedő Szakaly közelében feküdt az a Bolcsárd is, ahol korai zálogbirtokát szerezte még 1480-ban.⁵⁸ Mindazonáltal Franko hamarosan megvált Szakalytól, melyet 1486-ban Tarcai Tamással annak Fica Demetertől hozzá kerülő alsólánci részeire cserélt el.⁵⁹

51 Engel, 1996. I. 271.

52 DrB II. 84–85.

53 Vö. Engel, 2020.

54 Vö. Dinić-Knežević, 1981. 16.

55 DF 253826. 137. fotó.

56 DL 60870.

57 DL 36406. 66. p. 1. (39. fotó), DL 36403. 127. p. 1–2. (69. fotó).

58 DF 253826. 137. fotó.

59 DL 60870.

Franko már magyar nemesként telepedett le a Magyar Királyság északi részében, ám arra is találunk nyomokat, hogy hitelezői tevékenysége nem szakadt meg Abaúj megyébe költözésével. Igaz, immár jóval szerényebb kölcsönt folyósíthatott. 1484-ben ugyanis Nagylucsei Orbán püspök és kincstartó utasította a kassai harmincadhivalt, hogy fizessenek ki 50 aranyforintot Raguzai Franko számára, „segítségért”.⁶⁰ A kassai levéltárban Franko saját kezű nyugtája is fennmaradt – *Franciscus de Ragusio* aláírással –, mely szerint Henchel János kassai polgár és harmincados 20 forintot adott át neki.⁶¹ Sajnos a „segítség” mikéntjét ez utóbbi dokumentum sem részletezi, azonban nem kételkedhetünk abban, hogy leginkább pénzügyi lehetett.⁶² Talán az ez évi, végül meg nem valósuló, török elleni hadjáratra adott valamennyi kölcsönt Franko, 1484 nyarán ugyanis ennek az előkészületei folytak.⁶³

Raguzai Franko mozgalmas földi pályáját valamikor az 1490-es évek elején fejezte be, 1492-ben már néhaiként említik. A halálát követő rendezések nyomán ismerjük családját is. Franko kétszer nősülhetett, sajnos a források feleségei családját nem nevezik meg, csak keresztnévüket: az első házastárs Fruzsina, a második Veronika volt.⁶⁴ Az első frigy még bizonyosan a magyarországi birtokszerzés előtt kötöttet, az ebből a házasságból származó legidősebb fiú, Jeromos már életben volt az 1470. évi adomány idején.⁶⁵ Ebből a frigyből született a már említett Raguzai Bernát deák, valamint lánytestvére, Margit is.⁶⁶ Franko második házassága már Abaúj megyéhez, még hozzá a csereháti Szászfához köthető, Veronika a szászfai Adfi/Attfi családdal ápolt rokonságot. Az erről tudósító oklevél sajnos éppen ott szakadt ki, ahol Veronika és szászfai Adfi Imre rokonságát említi,⁶⁷ Csoma József azonban – aki talán még a szakadás előtt látta az iratot – Veronikát Adfi Imre anyjaként említi.⁶⁸ Franko tehát egy Adfi özvegyet vett nőül. Ebből a frigyből is több gyermek született, egy Antal és egy Ferenc nevű fiú, valamint egy Katalin nevű leány.⁶⁹ Veronika később, Raguzai Franko halálát követően újabb házasságot kötött, Tomori Márton vette nőül.⁷⁰

Raguzai Franko gyermekei közül Jeromosról kevés adattal rendelkezünk, nem sokkal apja után halálozhatott el. Erre utal Bátori István országbíró 1492. évi parancslevele is, melyben a Frankótól örökölt, Perecse miatti – később részletezendő – bírságok kapcsán eredetileg folyamatosan Jeromos neve szerepelt, ám ezt végig kijavították Bernátra.⁷¹ Féltestvérei közül az ifjabb Ferenc ugyancsak fiatalon

60 DF 270605.

61 DF 270606.

62 Ugyanebben az évben a kincstartó három krakkói kereskedőt is hasonlóképpen a harmincadból fizetett ki. DF 270604. Vö. Kemény, 1894. 304–305.

63 Az 1484. évi katonai előkészületekre lásd: Horváth–Neumann, 2012. 65–69.; Pálosfalvi, 2018. 281–283.

64 DF 253826. 383. fotó.

65 DL 26901.

66 DF 253826. 383. fotó.

67 DL 75946.

68 Csoma, 1897. 58.

69 DF 253826. 383., 401., 427. fotók.

70 DF 253826. 427. fotó.

71 DF 223904. (Az adatot köszönöm Neumann Tibornak.) Mindazonáltal 1501-ben, amikor Bernát deák és édestestvérei beléptek a pálos konfraternitásba, a rokonok között Jeromost is felsorolják, igaz, az elhunyt szülőkkel együtt. DF 275605.

elhunytt, 1507-ben ugyanis Raguzai Franko fiaiként már csupán Bernátot és Antalt említik, amikor Bátori János számos más környékbéli nemes társaságában perbe fogta őket.⁷² Raguzai Antal az apai örökség mellett Kér településen is rendelkezett birtokrészsel. 1511-ben már birtokolt ebben a faluban, ugyanis amikor Cécei Fülöp özvegyétől, Abonyi Katalintól 12 forintért megvásárolta kéri részeit, már „Kéri más-képp Raguzai Antal” néven említik.⁷³ Akár anyja vagy esetleg házasság révén is szert tehetett eredeti kéri birtokára.

A „raguzai szolgabíró”

Franko gyermekei közül legtöbb ismerettel Bernát deákról rendelkezünk, aki – különös származásától eltekintve – tipikus megyebéli kisbirtokos, megyei hivatalt vállaló „jogtudó értelmiségi” lehetett. Franko halála után Bernátra maradt apja – és a település másik felét birtokló Fica Demeter – Perecse birtok körüli vitája a jászói konventtel, vagy legalábbis az ítélet révén kiszabott büntetés megfizetése. Az alpereseket 66 marka bírsággal sújtották, amelynek harmadát a felperes jászói konventnek kellett megfizetni, s ez már Franko gyermekeire hárult.⁷⁴ Bernát és testvérei meg is fizették a kért összeget a szerzeteseknek, feltehetően ezért szorultak arra is, hogy egy másik birtokukat, Lyubát zálogba bocsássák Betlenfalvi Tivadarnak.⁷⁵ Perecse később már a konvent birtokában tűnik fel,⁷⁶ valószínűleg a birtok elvesztése következtében költözött Bernát Keresztétére. 1501-ben, amikor felvették a pálos konfraternitásba, már erről a településről nevezték meg, sőt ekkor a különleges *Bernaldus litteratus Dobranyky de Kerezthete* névalakot használták.⁷⁷ Megjegyzendő, hogy Raguzai szláv neve, a Dubrovnik már Raguzai Franko esetében is előfordult egy 1472. évi forrásban, amikor *Frank de Dobronik* néven említik.⁷⁸

Raguzai Bernát a környékbéli nemesség sorából választott házastársat. Két feleségéről tudunk, az első bizonyos Erzsébet volt, akit végrendelkezése folytán ismerünk. 1502 decemberében ugyanis Keresztétei Bernát deák Kelemen perecsei plébános társaságában felkereste a jászói konventet, hogy írják át Bernát feleségének testamentumát. Ebből megtudjuk, hogy Erzsébet Zsarnói László leánya volt, s anyai nagypját krompachi Göböl Jánosnak hívták. Utóbbi információ már csak azért is fontos, mert a tőle örökölt Szepes megyei részeket – Krompach mezővárosában egy nemesi telket, illetve három jobbágytelket Kolinfalván (*Kolomfalwa*) – is férjének adta (100 forintért). Erzsébet asszony hamarosan elhalálozott, Bernát deák

72 DF 253826. 443. fotó, vö. 441. fotó.

73 DF 253827. 25. fotó.

74 DF 223904.

75 DF 275604., DF 253826. 401. fotó, DF 250999.

76 MNL OL E 158. vol. 64. p. 541.

77 DF 275605.

78 DL 27341. 4. fotó.

pedig 1503 februárjában királyi hozzájárulást és iktatóparancsot is szerzett néhai neje adományához.⁷⁹

Bernát deák első felesége tehát a Torna és Abaúj megyék határán fekvő Zsarnóról (illetve a szepesi Krompachról) származott, míg második neje, Ilona a Kassától délre található, Hernád menti Csány település kisbirtokos nemességéhez köthető Csányi Gergely leánya volt.⁸⁰ E házasság – vagy legalábbis az eljegyzés – akár már 1505-ben megtörténhetett, ekkor ugyanis Csányi Gergely hat forint fejében átadott Keresztétei Bernát deáknak élete végéig egy csányi jobbágytelket.⁸¹ Megjegyzendő azonban, hogy a forrásokban több Csányi Gergelyről olvashatunk. 1521-ben például Bernát deák egyrészt elégtételt adott Csányi András fia Gergely özvegyének, Veronikának hitbére és jegyajándéka felől, másrészt átvett az özvegytől birtokjogi okleveleket egy másik, még élő Csányi Gergely társaságában. Bernát apósát, akit a következő évben néhaiként említenek, leginkább András fia Gergelylyel azonosíthatjuk.⁸² Bernát házasságát követően Csányon telepedhetett le, ugyanis ettől kezdve egyre inkább Csányi (Raguzai) Bernát deákként emlegették.

A két házasság révén Raguzai Bernát északkelet-magyarországi rokonságáról is képet kaphatunk. 1512-ben első neje, Zsarnói Erzsébet hitbére és jegyajándéka, illetve bizonyos ruhanemű kapcsán egyezkedett sógornőjével, Angalétával, akiről tudjuk, hogy Bölzsei Kelemen deák felesége volt.⁸³ A Kassa környékén fekvő Bölzse nemesi családjai csekély vagyonukat megyebéli szerepléssel ellensúlyozták, már a 14. század elejétől kezdve fontos szerepet láttak el a megye működtetésében.⁸⁴ Bernát sógora, Kápolnásbölzsei Kelemen deák a szolgabíró megyebéli nemesi társaként (*nobilis conprovincialis*) szerepel egy vizsgálat során, ahogy 1496-ban az egyik Csányi Gergely is.⁸⁵ A rokonsághoz tartozhattak a Novajiak is, legalábbis amikor Bernát deák 1501-ben csatlakozott a pálos konfraternitáshoz, édestestvérei mellett Novaji Lászlóval és családjával tette ezt.⁸⁶ Novaji László korábban szolgabíró volt.⁸⁷ A kiterjedt Csányi családba benősülve újabb rokonságok szövődtek a környékbéli kisbirtokos nemességgel (mint például a megyei karriert vállaló kércsi Fulókkal),⁸⁸

79 DF 275582., DF 262861. (A kolinfalvai részek Máriási István zálogában voltak.)

80 DF 275615., DF 275622., DF 275625. Vö. Csoma, 1897. 139–140.

81 DF 275607.

82 DF 275622., DF 253827. 251. fotó, DF 275625. – Az 1521-ben még élő Csányi Gergely leginkább őse, Csányi Jakab kúriája kapcsán kerül elő (pl. DF 275616.). Mindazonáltal 1512-ben is említenek már egy néhai Csányi Gergelyt, Horváti Benedekné apját, ő talán egy harmadik személy. DF 253827. 23. fotó, vö. DF 275615.

83 Angaléta a megegyezést követően vállalta, hogy a per költségeiért és fáradozásaiért 3 forintot fizet Bernát deáknak, vagy ha nem, Füzi László és Adfi Miklós elfoglalhatják bölzsei részeit és átadhatják Bernátnak (DF 275610.). A hitbért különben Erzsébet végrendeletileg férjére hagyta (DF 275582.). Vö. Eckhart, 2000. 306–308.

84 Kádas, 2020. 73–74. Vö. Zsoldos, 1999. 166–167.

85 DL 20379., DL 46494. Vö. Kádas, 2020. 75–76.

86 DF 275605.

87 *Archontológia 1458–1526*. II. 23. és uo. 32. jegyz.

88 DF 275622., DF 253827. 251. fotó; *Archontológia 1458–1526*. II. 20., 24., 26–27.; Kádas, 2020. 89.

míg az egyik, feltehetően a távolabbi rokon, Csányi Gergely apósa, Soltész Péter kassai polgár volt.⁸⁹

E rokonság, valamint a latinul írni-olvasni tudás – s esetleg más ismeretek, amire a „deák” jelző utal – nyithatták meg Raguzai Bernát előtt az utat megyei karrierjéhez. Bernát deák a szolgabírói hivatalban 1509-ben mutatható ki először, később 1511-ben és 1513-ban is tisztségviselőként említik, feltehetően 1509–1513 között folyamatosan betöltötte hivatalát.⁹⁰ A szolgabíróságát említő oklevelekben a névhasználatát is végigkövethetjük: 1509-ben még Raguzai és Csányi Bernát deák, 1511-ben egyszerűen csak Bernát deák, míg 1513-ban Csányi Bernát deák néven említik.⁹¹ A megyei hivatal plusz jövedelemforrást is jelentett.⁹² A kisbirtokos, jogtudó nemesség számára hasonló pénzszerzési lehetőség rejtett az ügyvédkezésben is, ráadásul Bernátot a megyei hivatalban is alkalmazott szokásjogi ismerete ugyancsak alkalmassá tette ilyen megbízatásra.⁹³ 1539-ben Jánoki Osvát – a néhai II. Lajos király kamarása – nevében kereste fel Abaúj megye törvényszékét, amikor egy 1524. évi oklevél átírását kérvényezte a megyei hatóságtól, melyet különben már akkoriban is ő prezentált Jánoki felesége képviselőjeként a megyének.⁹⁴ Bernát deák Jánokiakhoz fűződő kapcsolata mellett mindenképp meg kell említeni a Perényieket is. 1528-ban ugyanis a leleszi konvent előtt egy olyan felvallást tett, melyben Perényi István özvegye, Frangepán Erzsébet, illetve fiai számára lemondott Alsólánccon bírt részeiről, a neki tanúsított jótéteményeik miatt.⁹⁵ Talán familiárisként is szolgálhatta Nagyida úrnőjét, a Horvátországból Abaújba költöző, Isotának is nevezett Frangepán Erzsébetet.⁹⁶

A 16. század elején a Kassához közeli, Hernád-parti Csány egyre több részét igyekezett megszerezni a tekintélyes kassai polgár – bíró, illetve kassai harmincados, sókamarás, majd pénzverő – Seutzlich (*Sayczlyk*) János.⁹⁷ Seutzlich 1518-ban egy, a Csányi Jakab örökségeként (talán a távolabbi rokon) Csányi Gergelyre szálló nemesi udvarházra is rátette a kezét, s többek között Bernát deák jelenlétében vették be új szerzeményébe. Ekkor már Bernát fia, György – az abaúji Raguzaiak har-

89 DF 275617.

90 DF 275609., illetve *Archontológia* 1458–1526. II. 26.

91 1509: DF 275609., 1511: DL 22207., 1513: DF 233086. Vö. Kádas, 2020. 250–252.

92 Kádas, 2020; Kádas, 2025. 216–222.

93 Kádas, 2020. 225–228. Vö. Kubinyi, 1984. 188–197., különösen 195–196.

94 Az irat különben csányi vonatkozású. MNL OL Használati mikrofilmek, Nagysorozat X 10872. Mf. 12646 X 4789. Archivý rodu Bárczay (Bárczay család levéltárai), A család által rendezett iratok 1527–1795. Fasc. XXVI. no. 15.

95 Bernát azt is kifejtette, hogy a birtok különben is a Perényieket illeti, mert eredetileg ők zálogosították el a Gagyiaknak, majd Gagyi Balázs halála után Mátyás király Dési Péternek és Fica Demeternek adományozta, s onnan került Raguzai Frankóhoz. Slovenský národný archív, Hodnoverné miesto Konventu premonštrátov v Lelesi, Prot. 6. fol. 26r. (Az adatot köszönöm Neumann Tibornak.) – Alsóláncot különben korábban Zsarnói Tamásnak zálogosította el. DF 253827. 51. fotó.

96 Kádas, é. n. (előkészületben).

97 DF 275586., DF 275587., DF 275616., DF 275619., DF 275620., DF 275624. Seutzlichra lásd: Soós, 2013–2014. 104., 116.; Huszár, 1965–1966. 58–59. A sókamarásságra: 1517: DF 229549. (Iványi, 1931–1932. 1195. sz.); A pénzverőre: Pohl, 1968. 38. 51. jegyz., 48–49. Vö. Huszár, 1977–1978. 82.

madik nemzedéke – is jelen volt.⁹⁸ 1522-ben a néhai apósától zálogként bírt csányi ház fele részét Bernát maga is Seutzlich Jánosnak zálogosította tovább.⁹⁹ A két fél között később kisebb birtokviták is keletkeztek, a Bernátra vonatkozó általam ismert utolsó irat is ezzel kapcsolatos, mely szerint 1540-ben Seutzlich nem jelent meg idézésre Csányi Bernát deák ellenében a megye előtt.¹⁰⁰ Húsz évvel később, amikor Seutzlich fiát, Mátyást (aki szintén tevékenykedett kassai harmincadosként) be akarták iktatni bizonyos csányi részekbe, a tiltakozók között ott találunk egy Csányi Györgyöt is. Őt talán Bernát deák fentebb említett fiával azonosíthatunk, aki már – úgy tűnik – nem is használta a nagypapja származására utaló „Raguzai” nevet.¹⁰¹

Összegzés

Az „abaúji Raguzaiak” története a késő középkori mobilitás, illetve a magyar nemességbe történő beilleszkedés egy érdekes példája. Nem olyan fényes karriertörténet, mint például a Tallóci testvéreké, ám megvilágítja a nemesi társadalom nagyobb részét kitevő kisbirtokos nemesség életét. Véleményem szerint az Abaúj megyében 1478-ban felbukkanó Raguzai Franko azzal a Franko Vasiljevićssel azonosítható, aki az 1450–1460-as években Szerbiában, illetve a Magyar Királyság déli határvidékén folytatott kereskedelmi tevékenységet. Franko az 1450-es évek közepén Rudišta bányavárosban, majd Belgrádban lakott, üzleti köre Szendrőre és Pristinára is kiterjedt. Különbőféle termékekkel kereskedett, melyek közül kiemelkedett a só, különösen miután a nándorfehérvári sóhivatal tisztségviselője lett. Ezt talán már Mátyás király tartozása fejében bírhatta, ugyanis 1463-ban egy jelentősebb kölcsönt folyósított neki Jajca ostroma során. Ehhez azonban maga is további kölcsönöket vett fel, amolyan „hitelközvetítő” is volt a király és a raguzai polgárok között. A sok kölcsön visszafizetése azonban nehézségekbe ütközött. Mátyás király végül a tartozásait birtokadománnyal fedezte, azt a Kolozs megyei Őr és Szopor birtokot juttatta neki, melyet korábban egy másik sókamrás, Kovács István budai polgár bírt.

Franko 1470-ben családjával Erdélybe költözött, majd 1478-ban kolozsi birtokait elcserélte Abaúj és Borsod megyei javakra, így kötött ki a Cserehát dombságban fekvő Perecsén. Második felesége, Veronika már ebből a térségből származott. A birtokokat 1492 körüli halálát követően gyermekei örökölték, ahogy az ezekkel kapcsolatos bírságokat is. Perecsétől meg kellett válniuk, az apát túlélő Raguzai-fiak közül Bernát Keresztétére, Antal Kérre költöztetett. Bernát az északkelet-magyarországi kisnemesség tipikus életét élte, mindkét házassága – Zsarnói Erzsébettel, majd Csányi Ilonával – ehhez a réteghez kötődött. Helyi nemesi rokonsága is közre-

⁹⁸ DF 275585., DF 250939. vö. DF 275613., DF 275616., DF 275617.

⁹⁹ DF 275625.

¹⁰⁰ Tiszáninneri Református Egyházkerület Tudományos Gyűjteményei Levéltár (a továbbiakban TRE TGYL), K.cs.II.1/6. (Köszönöm Szabó András Péter és Szentimrei Márk kutatás során nyújtott segítségét.)

¹⁰¹ MNL OL E 148. a. Fasc. 1247. no. 36. g. – Seutzlich Mátyásra lásd: TRE TGYL K.cs.II/1. 1/9.; H. Németh, 2002. 97–98.

játszhatott abban, hogy a megye szolgabírójává válasszák, s jogtudását később ügyvédként is hasznosította.

Franko és Bernát „vándorlása” névhasználatukon is megfigyelhető. Előbbit Magyarországon leginkább Raguzai Frankóként emlegették, Erdélyben *Olasz Frank*, illetve *Dobroniki Frank* néven is előfordult, míg Abaújban megtelepedve új rezidenciájáról *Perecsei Frank*nak is nevezték. Fiai közül Bernát és Antal is előfordul még Raguzai melléknévvel, ám gyakran abaúji birtokaikat (Keresztéte, Kér) is hozzátették, vagy éppen ezek váltották fel a Raguzára való hivatkozást. Bernát később „felvette” felesége és apósa Abaújban jobban csengő nevét is. Csányi Bernát deákként emlegették immár, ahogy fia, György is ezt használhatta. Ezzel egy fontos szál szakadt el, az utolsó, ami Raguzához, Franko szülővárosához kötötte a familiát.

Forrás- és irodalomjegyzék

1. Kiadatlan források lelőhelye

DAD = Državni arhiv u Dubrovniku (Dubrovnik)

MNL OL = Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (Budapest)

DF = Diplomatikai Fényképgyűjtemény

DL = Diplomatikai Levéltár

E 148 = Magyar Kamara Archívuma, Neo-regestrata acta

E 158 = Magyar Kamara Archívuma, Porta (dika) összeírások

Használati mikrofilmek, Nagysorozat X 10872.

SNA = Slovenský národný archív (Pozsony)

TRE TGYL = Tiszánineni Református Egyházkerület Tudományos Gyűjteményei Levéltár (Sárospatak)

2. Kiadott források

DrB

1958 *Documenta res Belgradi mediae aetatis illustrantia II.* Ed. Michailo Dinic. Beograd, 1958.

Iványi

1931–1932 Iványi Béla: *Eperjes szabad királyi város levéltára. 1245–1526.* Szeged, 1931–1932.

KmJkv

1990 *A kolozsmonostori konvent jegyzőkönyvei (1289–1556).* I–II. Közzéteszi Jakó Zsigmond. Bp., 1990.

Teleki

1853 Teleki József: *A Hunyadiak kora Magyarországon. Oklevéltár X.* Pest, 1853.

Valentiny – W. Kovács

2006 *A Wass család cegei levéltára.* Valentiny Antal oklevélkivonatait felhasználva bevezető tanulmányokkal és jegyzetekkel közzéteszi W. Kovács András. Kolozsvár, 2006.

3. Szakirodalom

Arany

2007 Arany Krisztina: Firenzei kereskedők, bankárok és hivatalviselők Magyarországon (1370–1450). *Prozopográfiai adattár*. In: *Fons*, 14. (2007) 483–549.

Archontológia 1458–1526

2017 C. Tóth Norbert – Horváth Richárd – Neumann Tibor – Pálosfalvi Tamás – W. Kovács András: *Magyarország világi archontológiája 1458–1526. II. Megyék*. Bp., 2017.

Csoma

1897 Csoma József: *Abauj-Torna vármegye nemes családjai*. Kassa, 1897.

Dinić-Knežević

1981 Dinić-Knežević, Dušanka: Dubrovčani u službi ugarskih vladara tokom srednjeg veka. In: *Zbornik Matice srpske za istoriju*, 31. (1981) 7–18.

1986 Dinić-Knežević, Dušanka: *Dubrovnik i Ugarska u srednjem veku*. Novi Sad, 1986.

Draskóczy

1992 Draskóczy, István: Familia Manini. Date privind istoria oraşului Oradea şi a împrejurimilor sale în secolul al XV-lea. In: *Crisia*, 22. (1992) 73–85.

1994 Draskóczy István: Olaszok a 15. századi Erdélyben. In: *Scripta manent. Ünnepi tanulmányok a 60. életévét betöltött Gerics József professzor tiszteletére*. Szerk. Draskóczy István. Bp., 1994. 125–135.

2018 Draskóczy István: *A magyarországi kőso bányászata és kereskedelme (1440–1530-as évek)*. Bp., 2018. (Magyar Történelmi Emlékek. Értekezések.)

Eckhart

2000 Eckhart Ferenc: *Magyar alkotmány- és jogtörténet*. Szerk. Mezey Barna. Bp., 2000.

Engel

1996 Engel Pál: *Magyarország világi archontológiája 1301–1457. I–II. Bp.*, 1996.

1998 Engel Pál: *A nemesi társadalom a középkori Ung megyében*. Bp., 1998.

2020 Engel Pál: *Magyarország a középkor végén. Digitális térkép a középkori Magyarország településeiről 1383, 1439, 1498*. [Térinformatika: AtlasBuilder Térinfo Bt.] Bp., 2020.

Filipović

2025 Filipović, Emir O.: Isteni büntetés vagy természeti csapás? A török katonai fenyegetés mint a szerződéses felelősség alóli mentesülés oka. In: *Szabályozás, ígéret, valóság. Gazdaság- és várostörténeti tanulmányok a magyar középkorról*. Szerk. Kádas István, Weisz Boglárka. Bp., 2025. 237–254.

Fostikov

2024 Fostikov, Alexandra A.: Mining in Medieval Serbia. In: *Napredak: Časopis za političku teoriju i praksu*. Progress: *Journal for Political Theory and Practice*, 5. (2024) 25–36. DOI: 10.5937/napredak5-54652.

Gál

2019 Gál Judit: A dalmáciai városkiváltságok I. Lajos korában. In: *Márvány, tárház, adomány. Gazdaságtörténeti tanulmányok a magyar középkorról*. Szerk. Kádas István, Skorka Renáta, Weisz Boglárka. Bp., 2019. 257–270.

2025 Gál, Judit: Hungarian Royal Privileges to the Dalmatian Towns (1102–1386). In: *Markets, Mints, and Merchants. Royal Economic Policy and Towns in Medieval Hungary*. Eds. Boglárka Weisz, István Kádas, Judit Gál. Bp., 2025. 205–229.

Galambosi-Kádas-Weisz

2025 Galambosi Péter – Kádas István – Weisz Boglárka: Száva-szentdemeter. In: *Viamercatoria.abtk.hu* (letöltés: 2025. november 7.).

Horváth

2011 Horváth Richárd: *Itineraria regis Matthiae Corvini et reginae Beatricis de Aragonia (1458–[1476]–1490)*. Bp., 2011.

Horváth–Neumann

2012 Horváth Richárd – Neumann Tibor: *Ecsedi Bátori István. Egy katonabáró életpályája (1458–1493)*. Bp., 2012. (Magyar Történelmi Emlékek. Értekezések.)

Hrabak

1979 Hrabak, Bogumil: Dubrovački privrednici u Smederevu u dobra Osmanlija. In: *Anali Zavoda za povijesne znanosti Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku*, 17. (1979) 165–214.

1980 Hrabak, Bogumil: Dubrovčani u Ugarskoj i njihove veze sa Srbijom 1300–1541. In: *Godišnjak grada Beograda*, 27. (1980) 57–70.

Huszár

1965–1966 Huszár Lajos: Kamaragrófok a középkorban. I. kiegészítés. In: *Numizmatikai Közlöny*, 64–65. (1965–1966) 55–59.

1977–1978 Huszár Lajos: A középkori magyar pénztörténet okleveles forrásai (III. rész). In: *Numizmatikai Közlöny*, 76–77. (1977–1978) 71–84.

Janeković Römer

2015 Janeković Römer, Zdenka: *The Frame of Freedom. The Nobility of Dubrovnik between the Middle Ages and Humanism*. Zagreb–Dubrovnik, 2015.

Kádas

2020 Kádas István: *A megye emberei. A szolgabírói hivatal és viselői Északkelet-Magyarországon (1329–1545)*. Bp., 2020.

2025 Kádas István: *A középkori nemesi vármegye*. Bp., 2025.

é. n. Kádas István: Perényi István (1483/88–1523). In: *Életrajzi lexikon*. Szerk. Neumann Tibor (előkészületben).

Kemény

1894 Kemény Lajos, Ifj.: A kassai harminczad története a XVI. század végéig. In: *Magyar Gazdaságtörténeti Szemle*, 1. (1894) 303–309.

Kubinyi

1957 Kubinyi András: A kincstári személyzet a XV. század második felében. In: *Tanulmányok Budapest múltjából*, 12. (1957) 25–49.

1984 Kubinyi András: Írástudás és értelmiségi foglalkozásuk a Jagelló-korban. In: *Magyar Herald 1. A magyar hivatali írásbeliség fejlődése 1181–1981*. Szerk. Kállay István. Bp., 1984. 186–208.

Kuffart

2015 Kuffart Hajnalka: Bevezetés Estei Hippolit számadáskönyveihez. In: *Vestigia. Mohács előtti magyar források olasz könyvtárakban*. Szerk. Domokos György, Mátyus Norbert, Armando Nuzzo. Piliscsaba, 2015. 47–82.

2018 Kuffart Hajnalka: Az esztergomi érsek pisetum-jövedelme Battyányi István udvarbíró idején. In: *Veretek, utak, katonák. Gazdaságtörténeti tanulmányok a magyar középkorról*. Szerk. Kádas István, Skorka Renáta, Weisz Boglárka. Bp., 2018. 93–111.

2025 Kuffart Hajnalka: Raguzai (Borbély) István esztergomi udvarbíró számadása. In: *Szabályozás, ígéret, valóság. Gazdaság- és várostörténeti tanulmányok a magyar középkorról*. Szerk. Kádas István, Weisz Boglárka. Bp., 2025. 181–210.

Kuffart–Kádas–Weisz

2022 Kuffart Hajnalka – Kádas István – Weisz Boglárka: Keve. In: *Viamercatoria.abtk.hu* (letöltés: 2025. november 6.).

Leksikon gradova

2010 *Leksikon gradova i trgova srednjovekovnih srpskih zemalja. Prema pisanim izvorima.* Ured. Mišić, Siniša. Beograd, 2010.

Mályusz

1980 Mályusz Elemér: A négy Tallóci fivér. In: *Történelmi Szemle*, 23. (1980) 4. sz. 531–576.

Marković

2024 Marković, Nikola A.: Kriminal i nedela među pojedinim članovima dubrovačkih zajednica u srpskoj Despotovini (1400–1459). In: *Baština*, 64. (2024) 243–257. DOI: <https://doi.org/10.5937/bastina34-51315>.

Molnár

2009 Molnár Antal: Pécs a raguzai kereskedelemszervezetben a 16. század közepén. In: *Történelmi Szemle*, 51. (2009) 3. sz. 313–332.

Németh

2002 H. Németh István: Polgár vagy nemes? A városok nemesi rendű lakosainak problematikája a felső-magyarországi városszövetség tükrében. In: *Korall*, 9. (2002) 79–106.

Neumann

é. n. Neumann Tibor: Fica Demeter (marótfalvi, endrédi, baróci). In: *Életrajzi lexikon*. Szerk. Neumann Tibor (előkészületben).

Nógrády

2005 Nógrády Árpád: A lázadás ára. In: *Erdélyi Múzeum*, 67. (2005) 131–137.

Pálosfalvi

2018 Pálosfalvi, Tamás: From Nicopolis to Mohács. A History of Ottoman–Hungarian Warfare 1389–1526. Leiden–Boston, 2018. (The Ottoman Empire and its heritage.)

Pohl

1968 Pohl, Arthur: Die Münzstätte Kaschau im Mittelalter. In: *Südost-Forschungen*, 27. (1968) 28–50.

Soós

2013–2014 Soós Ferenc: A középkori Magyarország gazdasági és pénzügyigazgatási tisztségviselői. In: *Numizmatikai Közlöny*, 112–113. (2013–2014) 81–123.

Stojkovski

2021 Stojkovski, Boris: A legjelentősebb középkori szerb bányák. In: *Határon innen és túl. Gazdaságtörténeti tanulmányok a magyar középkorról*. Szerk. Kádas István, Weisz Boglárka. Bp., 2021. 251–272.

Tóth

2021 C. Tóth Norbert: *Ráckeve középkori oklevelei. Diplomatikai vizsgálat*. Bp., 2021.

Vasić–Božanić

2021 Vasić, Dejana – Božanić, Snežana: Medieval Merchants on the Route between the Dalmatian (Ragusian) Littoral and the Cities of the Southern Hungarian Border: Impact of Trade or Movement. In: *Istraživanja. Journal of Historical Researches*, 32. (2021) 83–99. DOI: 10.19090/i.2021.32.83-99.

Végh

2008 Végh András: Reneszánsz kőfaragványok és terrakotta elemek a Jagelló-kori Budán. Egy várbeli lakóház és leletei. In: *Mátyás király öröksége I. Késő reneszánsz művészet Magyarországon (16–17. század). Kiállítás a Magyar Nemzeti Galériában.* Szerk. Mikó Árpád, Verő Mária, Ács Pál. Bp., 2008. 54–59.

Weisz

2023 *A középkori Magyar Királyság történeti kronológiája 997–1526.* Főszerk. Weisz Boglárka. Bp., 2023.

Zlatar

2022 Zlatar, Zdenko: *Vlastela Dubrovačka. Od Šiška do Vladislava Menčetića. Kvantitativna studija. Prvi svezak. Rod – vlast – kapital.* Zagreb, 2022.

Zsoldos

1999 Zsoldos Attila: *A szent király szabadjai. Fejezetek a várjobbágyság történetéből.* Bp., 1999.

ISTVÁN KÁDAS

FROM THE ADRIATIC COAST TO THE HERNÁD VALLEY

THE RAGUSANS OF ABAÚJ COUNTY

In the beginning of the 16th century, one of the noble judges of Abaúj County was called Bernát of Ragusa. He belonged to the local noble community, but his name clearly refers to the city of Ragusa (Dubrovnik), and the interesting and eventful career of his father, Franko. Franko of Ragusa had arrived to Abaúj County in 1478, but not directly from the Adriatic city, but from Transylvania. However, Franko did not own lands in Transylvania either since long ago. He was donated with two villages, by King Matthias Corvinus in 1470. With this donation, the king repaid the loan that Franko granted him during the siege of Jajca (Jajce) in 1463. Fortunately, in Ragusan sources, we know of a certain Franko, who brokered loans for King Matthias during the siege. He was Franko Vasiljević a well-known merchant from Ragusa, who operated in Serbia in this time, in the mid-1450's he was one of the consuls of Rudišta, a mining town which came into the possession of János Hunyadi in 1453. Later, he moved to Belgrade and traded with various goods. During the siege of Jajca Franko himself borrowed huge amounts of money from his Ragusan fellow citizens for King Mathias, who—presumably in return for this—appointed him to the leader of the royal salt office in Belgrade. Franko later got into a quarrel with a fellow citizen over debts, whom he also took captive with the help of the mercenaries of Miklós Újlaki. If the two Franko are the same person, Vasiljević left Serbia after this incident (and the lawsuit caused by it), and was donated with the estates in Transylvania. He began a new life as a nobleman of the Hungarian Kingdom, and his sons became members of the local society. They were called by many names in their new home. His son, Bernát, the noble judge, married to local noble families. His names changed afterwards, and dropped the exotic reference of Ragusa, and rather used the estate of his second wife as his identification. With that, the last connection to the Adriatic city was severed.

CONTENTS

Slavonia, Croatia, and Dalmatia: Diverse Histories – Divergent Approaches (Éva B. Halász)	1
<i>Studies</i>	
Antun Nekić: <i>(Tota) Sclauonia</i> : Spectrum of Meanings in the Thirteenth Century	5
Judit Gál: Estates, Wars, Reforms: Conflicts between Trogir and Split in the Context of the Hungarian Royal Policy (1105–1270)	35
Éva B. Halász: Substituting the Bans of Slavonia in the Fourteenth Century: <i>Vicebanus, Vice(s)gerens, Tutor, Occupator, Rector</i>	55
Ivan Majnarić: The Making of a Nation: Identities of the Croatian Nobility during the Second Half of the Fourteenth Century	75
István Kádas: From the Adriatic Coast to the Hernád Valley: The Ragusans of Abaúj County	93
Bence Péterfi: A New Manuscript of the Autobiography by Andreas Krabat von Lappitz	111
<i>Book Reviews</i>	
The Role of Economic Policy in the Formation of Territorial Rule (Veronika Rudolf)	167

Ára: 900 Ft
Előfizetőknek: 600 Ft

TERJESZTI A MAGYAR POSTA

Előfizethető személyesen a postahelyeken és a kézbesítőknél,
vagy a Központi Hírlap Iroda zöldszáman: 06-80/444-444,
e-mailen: hirlapelofizetes@posta.hu, faxon: 1-303-3440,
vagy levélben a Magyar Posta Zrt. Központi Hírlap Iroda,
Budapest 1008 címen.

Számonként megvásárolható az ELTE Humán Tudományok Kutatóközpontja
Történettudományi Kutatóintézetében
(1097 Budapest, Tóth Kálmán utca 4.,
telefon: 224-6700/4624, 4626 mellék), illetve a Penna Bölcsész Könyvesboltban
(1053 Budapest, Magyar utca 40., telefon: 06 30/203-1769).

A Világtörténet 2026. évi megjelentetését a Nemzeti Kulturális Alap
és a Magyar Tudományos Akadémia támogatja.

Nemzeti
Kulturális
Alap

MAGYAR
TUDOMÁNYOS
AKADÉMIA

ELTE | HTK
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI KUTATÓINTÉZET

